

Кушнір Мирон

ОСТРОЗЬКА БІБЛІЯ 1581 РОКУ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА ОГІЄНКА

До кращих синів українського народу, реабілітованих історією, належить ім'я Івана Івановича Огієнка (1882 - 1972) - видатного українського вченого, педагога, етнографа, історика, перекладача, державного, культурного і церковного діяча, людини енциклопедичних знань. Його ім'я на довгий час було викреслено з нашої історії. Свій вроджений талант і титанічну працю він успішно застосував як історик української церкви, міністр, митрополит. Йому належить понад тисяча наукових праць. Серед них: "Князь Костянтин Острозький", "Українська церква", "Історія українського друкарства", "Українська культура" і ряд інших творів філософської та релігійної тематики.

До його творчої спадщини належить наукова праця "Острозька Біблія".

В історії українського культурного і духовного життя друга половина XVI століття була переломним періодом. До цього часу головне джерело духовної культури - церква була в спотвореному стані і переживала духовну кризу внаслідок "порчі духовенства і церковного життя". Це створювало об'єктивні передумови для виникнення реформаційних рухів, які викривали вади тогочасного духовенства і були спрямовані на реформацію церковного життя і оновлення його моральних ідеалів.

Але найтрагічнішою подією того часу для України був акт Люблінської унії 1569 р., в результаті якого Україна була силою приєднана до Польщі. Після цього акту почалося переслідування українського народу за його віру і насильницьке окатоличення. Це призвело до релігійного протистояння. На оборону прав свого народу і його прабатьківської віри виступив князь Костянтин Острозький. У своїй у боротьбі католики постійно посилялися на книги Святого Письма, чого не мали православні. Щоб дати до рук своєму народові найміцнішу зброю, князь Острозький задумав видати повну Біблію, якої у той час в Україні не було. Думка про видання Біблії привела до необхідності заснування школи і друкарні при ній. Для редакційної підготовки Біблії і зібрання добрих текстів він організував в Острозі науково-культурний осередок, який займався справою видання повної Біблії, у зв'язку з цим князь К. Острозький розіслав своїх посланців

у різні країни за потрібними рукописами. Таким чином він роздобув достатньо книжок та вчених людей для своєї справи. З Москви був привезений один із списків Геннадієвої Біблії 1499 р. Діонісій Палеолог роздобув у Римі текст грецького перекладу “72 толковників”.

Цілеспрямовані пошуки текстів для друку книги засвідчили, що в жодній країні не знайдено повної старослов'янської Біблії. А зібрані книжки були різного тексту і мали багато відмінностей. Таким був і московський список Геннадієвої Біблії 1499 р. Тому гурт вчених Острозької Академії доклав багато зусиль, щоб вибрати найкращі тексти і виправити їх до видання. Активними учасниками Острозького літературно-наукового гуртка були: Іван Федорович, який був одним з головних редакторів тексту і керував друкуванням Біблії, Герасим Данилович Смотрицький, перший ректор Острозької Академії, визначний освітній діяч, авторство його відзначено у самому тексті другої передмови до книги. Документи засвідчують участь у підготовці Біблії греків Діонісія Палеолога та Євстахія Нафанаїла. Інші можливі учасники редагування книги - Мелетій Смотрицький, Даміан Наливайко. Комісія працювала кілька років.

Спочатку було вирішене головне питання: який саме текст взяти за джерело. Князь К. Острозький багато радився з зібраними в Острозі книжниками. Було однозначно вирішено слідувати традиційному грецькому перекладові “72 толковників”.

У православній церкві від найдавніших часів вважали за основне джерело Святого Письма грецьку Біблію. Тому й Острозька Академія сприйняла традиційний погляд і канонізувала грецький текст.

В науці поширена думка, що в основі Острозької Біблії 1581 р. лежить московська Геннадієва Біблія 1499 р., оскільки в передмові князь К. Острозький згадує її. Порівняльний аналіз Геннадієвої Біблії 1499 р. з Біблією Острозькою показує, що московський список не ліг в основу Біблії 1581 року. Його використовували, як і інші церковнослов'янські джерела, що піддавалися коректорами виправленню.

Нарешті 2 серпня 1581 р. після довгої і копіткої праці Острозька Біблія вийшла друком у світ. Князь К. Острозький пізніше стверджував, що видана в Острозі Біблія є “неначе дочкою видання, привезеного Палеологом”. А в цілому текст Острозької Біблії готувався на основі Геннадієвської Біблії і на основі грецького оригіналу. “Поява цієї основоположної книги християнського світу в кириличному друкарстві була результатом суспільно-політичного і культурного розвитку України, наслідком і потребою того-

часної ідеологічної боротьби". Вона була вінцем культурної праці князя - К.Острозького і його Академії, найціннішим твором друкарського мистецтва Івана Федоровича, вінцем всієї культурної праці на Волині в XVI столітті, визначною пам'яткою української культури. Видання Острозької Біблії було значною подією не тільки в історії української культури, але й в культурі загальнослов'янській, бо це було перше кириличне стародруковане видання. Нова книга швидко поширилася не тільки серед українського народу, але й далеко за його межами і стала найбільш шанованою в цілیم слов'янським світі.

"Не треба забувати, - пише Іван Огієнко, - що духовна культура нашого народу творилася більше на Біблії". Вона появилася саме тоді, коли найбільше була потрібна православному люду і служила засобом проти національно-релігійного гноблення і, передусім проти експансії і католицизму.

Острозька Біблія була надрукована церковнослов'янською мовою, хоч тоді серед українського народу ширився рух за переклад Святого Письма на живу мову. В Острозькій Академії розуміли загрозу для церкви усіх слов'ян і тому вирішили видати загальнослов'янську Біблію. Острозькі коректори, знаючи, що широка громадськість не розуміє старої церковнослов'янської мови, часто змінювали незрозумілі слова на ясніші. Саме тому в Острозькій Біблії поширена нова редакція церковної мови, трохи наближена до живої мови.

Острозькій Біблії випала щаслива доля. Її текст згодом став канонічним церковним текстом. Цю Біблію з належною шаною прийняли всі слов'янські церкви. Невдовзі вона стала бібліографічною рідкістю. Бачачи брак Біблій, московський цар Олексій Михайлович і Духовний Собор задумали видрукувати повну Біблію й у Москві. Але задум цей не вдалося здійснити через брак перевірених грецьких текстів і нестачу перекладачів. У зв'язку з цим вирішили передрукувати без змін текст Острозької Біблії 1581 р. Так вийшла в світ Московська Біблія 1663 р., яка, звичайно, зветься "Первопечатная". Але це не відповідає історичній істині, бо першодрукованою є Острозька Біблія.

На основі Острозької Біблії також постала не дуже підправлена і Єлизаветинська Біблія 1751 р. Текст Єлизаветинської Біблії незмінно передруковують аж до сьогоднішнього дня.

Таким чином, текст Острозької Біблії 1581 р. набув вищого церковного визнання. Він через Біблії 1581 р., 1663 р. і 1751 р. поширився по всіх слов'янських церквах і ліг в основу тої Біблії, якою послуговується весь православний слов'янський світ і сьогодні. Він використовується в богослужінні не тільки в православних, але й греко-католицьких церквах.